

Jan Daniluk

**Oddziały Szturmowe NSDAP (SA)
na ziemi płockiej w świetle nieznanego
dokumentu ze zbiorów Tajnego Archiwum
Państwowego Fundacji Pruskiego Dziedzictwa
Kulturowego w Berlinie-Dahlem**

**Storm Detachment of the NSDAP
(Sturmabteilung der NSDAP: SA) in the Land
of Plock (Schröttersburg) in light of unknown
document from The Secret State Archives Prussian
Cultural Heritage Foundation in Berlin-Dahlem**

Streszczenie: W artykule przedstawiono dokument pochodzący ze zbiorów GStA PK – historię 389. SA-Standarte w Płocku (Schröttersburg) i okolicy w latach 1940-1943. We wstępie omówiono w zarysie zmiany organizacyjne, jakie dotknęły wschodniopruskie SA-Gruppe Ostland (od 1942 r.: SA-Gruppe Tannenberg) w latach II wojny światowej. Źródło stanowi nie tylko ciekawy przyczynek do dziejów okupacji niemieckiej na ziemi płockiej, ale może z powodzeniem posłużyć do opisanego procesu powstania i funkcjonowania SA na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy w 1939 r.

Słowa kluczowe: Oddziały Szturmowe NSDAP/Sturmabteilung der NSDAP, Płock/Schröttersburg, SA-Standarte 389, SA-Brigade 202, SA-Gruppe Ostland

Summary: The article presents a document from GStA PK archives – the history of 389. SA-Standarte in Płock (from 1941 on – Schröttersburg) and the area in the years 1940-1943. Additionally, an introduction discusses the outline of organizational changes which the east-Prussian SA (SA-Gruppe Ostland, from 1942 on: SA-Gruppe Tannenberg) faced during World War II. The presented source constitutes not only an interesting contribution to the discussion on the history of German occupation of the Płock region, but may also be used to describe the process of establishment and operation of SA in all areas of Poland incorporated into the Third Reich in 1939.

Keywords: Storm Detachment of the NSDAP (Sturmabteilung der NSDAP: SA) in the Land of Plock (Schröttersburg).

Dzieje Oddziałów Szturmowych (SA¹) Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotniczej (NSDAP²) na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy nie doczekały się do tej pory osobnego opracowania. Brakuje zresztą też szczegółowych studiów poświęconych tej tematyce w odniesieniu do poszczególnych regionów. Nie inaczej sytuacja wygląda względem tej części północnego Mazowsza, która w 1939 r. została włączona do prowincji pruskowschodniej³ jako czwarta, nowo utworzona rejencja – rejencja ciechanowska⁴. Najczęściej informacje o miejscowych strukturach SA, jeśli w ogóle się pojawiają, sprowadzają się ledwie do wzmianki o ich istnieniu w kontekście funkcjonowania w latach II wojny światowej administracji niemieckiej (cywilnej, policyjnej, wojskowej czy właśnie partyjnej, w tym i organizacji paramilitarnych NSDAP)⁵. Mimo pojawiania się nowych prac, nadal w zdecydowanej większości badacze skupiają się na okresie

¹ Sturmabteilungen (der NSDAP).

² Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

³ Provinz Ostpreußen.

⁴ Regierungsbezirk Zichenau.

⁵ Np. W. Brenda, *Okupacja i konspiracja w powiecie sierpeckim w latach 1939-1945* [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, pod red. M. Chudzyńskiego, Sierpc 2003, s. 441; B. Umińska, *Karty z dziejów Ciechanowa 1939-1945*, Ciechanów 2009, s. 31; Z. Ptasiwicz, *Regierungsbezirk Zichenau – rejencja ciechanowska 1939-1945*, Ciechanów 2012, s. 49.

historii SA do 1934 r. (tzw. Nocy Długich Noży lub „puczu Röhma”)⁶, ignorując niemal całkowicie okres późniejszy, w tym także II wojny światowej, kiedy utworzono nowe struktury, m.in. na terenach polskich anektowanych do Rzeszy.

Taki stan rzeczy wynika w pewnej mierze z faktu, że baza źródłowa, niezbędna do badania dziejów SA w ujęciu regionalnym, jest w znacznym stopniu rozproszona i niekompletna. Składa się zasadniczo z trzech podstawowych elementów: dokumentacji wytworzonej przez tę organizację paramilitarną na poziomie centrali (Berlina)⁷, prasy codziennej z danego regionu⁸, a także periodyków wytwarzanych przez poszczególne Okręgi SA (SA-Gruppen)⁹, których adresatami byli

⁶ Doskonałym tego przykładem jest zbiór 21, skądinąd rzetelnie opracowanych i bogatych w informacje, artykułów, wydanych w zbiorze tekstów w 2013 r. – *Bürgerkriegsarmee. Forschungen zur nationalsozialistischen Sturmabteilung (SA)*, Y. Müller, R. Zilkenat (Hrsg.), Frankfurt a.Main 2013.

⁷ Ocalała z lat II wojny światowej dokumentacja sztabu głównego SA jest obecnie przechowywana w zespole NS 23 (Sturmabteilungen der NSDAP, dalej: SA) w zbiorach Archiwum Federalnego w Berlinie-Lichterfelde (Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde; dalej – BA).

⁸ Dla Płocka i okolicznych powiatów: „Plocker Tageblatt” (dalej: „PT”), wydawany od stycznia 1941 r. do 17 VI 1941 r., następnie przemianowany na „Südostpreussische Tageszeitung” (dalej: „SOZ”). Ostatni numer ukazał się 19 I 1945 r. – o periodyku: S. Chrzanowski, *Ostatnie numery niemieckiej gazety*, „Notatki Płockie” 1964, t. 9, nr 1/2 (27/28), s. 37-40.

⁹ W niniejszym opracowaniu dla SA-Gruppen przyjęto tłumaczenie Okręgów SA, by uczynić ich charakter, czyli podstawowych jednostek administracji terenowej SA (w polskiej historiografii przyjęto niekiedy tłumaczenie ich w postaci Dywizji SA). W skład Okręgów SA wchodziły Podokręgi SA (SA-Brigaden), które z kolei dzieliły się na kilka (zazwyczaj od 3 do 6) chorągwi SA (SA-Standarten). W przypadku tych ostatnich najczęściej można spotkać tłumaczenie w postaci pułków SA. Autor celowo zrezygnował z tego zabiegu, chcąc podkreślić paramilitarny charakter SA. Podobnie czyni w pracach odnośnie Powszechnej-SS, tłumacząc SS-Standarten jako chorągwie SS, a nie pułki SS (ten termin jest wówczas zarezerwowany dla jednostek wojskowych wchodzących w skład Waffen-SS), co pozwala podkreślić różnicę między Powszechną SS a zbrojnymi oddziałami SS). Taki zabieg zastosował wcześniej m.in. Aleksander Lasik (A. Lasik, *Sztafety Ochronne w systemie niemieckich obozów koncentracyjnych. Rozwój organizacyjny, ewolucja zadań i struktur oraz socjologiczny obraz obozowych załóg SS*, Oświęcim 2007, *passim*) oraz autor niniejszego artykułu w jednej z książek (J. Daniluk, *SS w Gdańsku. Wybrane zagadnienia*, Gdańsk 2013, *passim*).

esamani odbywający w latach II wojny światowej służbę w formacjach wojskowych III Rzeszy na różnych frontach¹⁰.

W kontekście powyższego wydaje się więcej wskazane, by zwrócić uwagę na kilkustronicowy maszynopis, przechowywany obecnie w zbiorach Tajnego Archiwum Państwowego Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego w Berlinie-Dahlem (GStA PK¹¹), a będący skrótownym opisem historii powstania i działalności 389. chorągwi SA¹² do końca 1943 r. To rzadki przykład zachowanego źródła wytworzonego przez lokalne oddziały SA właśnie na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy – wspomniana jednostka grupowała bowiem w latach II wojny światowej esamanów z Płocka i jego najbliższych okolic. Przedstawiony więc dalej dokument może stanowić nie tylko interesujący przyczynek do historii okupacji niemieckiej na ziemi płockiej, ale także stanowić ważne źródło do poznania dziejów SA w Prusach Wschodnich (w tym rejencji ciechanowskiej) i szerzej (choćby dla komparatystyki), na Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach, w Wielkopolsce i Ziemi Łódzkiej oraz na Górnym Śląsku.

Po napaści nazistowskich Niemiec na Polskę nową, stałe ogniwa administracji cywilnej, wojskowej oraz policyjnej i SS na ziemiach polskich włączonych do Rzeszy, zostały zorganizowane 26 października 1939 r. Utworzono dwa nowe Okręgi Rzeszy, a pozostałe anektowane ziemie polskie włączone do istniejących już prowincji, jako nowe rejencje lub jako nowe powiaty dołączane do istniejących już rejencji. Struktura aparatu policji i SS odpowiadała także nowym podziałom, podobnie jak i administracja wojskowa: utworzono po dwa nowe okręgi SS i wojskowe (dla Okręgów Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie i Kraj Warty), zaś reszta włączonych ziem polskich weszła w skład istniejących już struktur aparatu policyjnego i SS oraz wojskowego¹³.

¹⁰ W odniesieniu do rejencji ciechanowskiej i szerzej, całej prowincji pruskowschodniej, czyli zasięgu Okręgu SA „Ziemia Wschodnia”, był to wydawany nieregularnie biuletyn „SA-Gruppe Ostland (od 1 IX 1942 r.: Tannenberg): Feldpostbrief”.

¹¹ Geheimes Staatsarchiv zu Preußischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem.

¹² 389. SA-Standarte.

¹³ Administracja cywilna: nowe Okręgi Rzeszy: Gdańsk-Prusy Zachodnie oraz Kraj Warty, nowe rejencje: ciechanowska (przyłączona do Prowincji Prusy Wschodnie) i katowicka (przyłączona do Prowincji Śląsk). Ponadto Suwalszczyznę (tj. powiat suwalski i augustowski) włączono do istniejącej już rejencji gąbińskiej, a fragment powiatu

Powstały także (względnie uległy reorganizacji) nowe struktury władzy partyjnej. Ze względu na totalitarny charakter Rzeszy Niemieckiej i dominującą rolę NSDAP w strukturach państwa, wiele z kolejnych czy też powstających równolegle jednostek administracyjnych, odpowiedzialnych za szereg aspektów życia publicznego (np. sport i wychowanie fizyczne czy opiekę społeczną), przybrało kształt identyczny ze strukturą terenową partii nazistowskiej. Było to o tyle zrozumiałe, że sfery te były całkowicie kontrolowane przez organizacje afiliowane przy NSDAP.

Na tym tle powstanie i rozwój SA na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy wyróżnia się przede wszystkim opóźnieniem, z jakim rozpoczęto formowanie nowych struktur tej paramilitarnej organizacji NSDAP. Naczelne Dowództwo SA (OSAF¹⁴) rozkaz o utworzeniu dwóch zupełnie nowych Okręgów SA „Wisła” oraz „Warta” (SA-Gruppe „Weichsel” oraz SA-Gruppe „Warthe”), których zasięg pokrywał się z utworzonymi 26 października 1939 r. odpowiednio Okręgami Rzeszy „Gdańsk-Prusy Zachodnie”¹⁵ oraz „Kraj Warty”, wydało dopiero 25 stycznia 1940 r. Do połowy lutego zaangażowane w budowę nowych struktur Okręgi SA (przede wszystkim prusko-wschodni i śląski) miały przedstawić propozycje szczegółowego

działdowskiego – do rejencji olsztyńskiej (obie rejencje wchodziły w skład Prowincji Prusy Wschodnie), zaś kilka gmin z Górnego Śląska i Śląsk Cieszyński zostało włączonych do rejencji opolskiej (Prowincja Śląsk). Administracja policyjna i SS: nowe Okręgi SS „Wisła” i „Warta” (SS-Oberabschnitte: „Weichsel”, „Warthe”), pozostałe tereny włączone do istniejących już Okręgów SS „Południowy Wschód” (Górny Śląsk) oraz „Północny Wschód” (Ziemia Ciechanowska oraz Suwalszczyzna). Administracja wojskowa: nowe Okręgi Wojskowe: XX (niemal cały obszar Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie) i XXI (cały obszar Okręgu Rzeszy Kraj Warty), pozostałe tereny anektowane II RP – do Okręgu Wojskowego I (rejencja ciechanowska, Suwalszczyzna) i do Okręgu Wojskowego VIII (rejencja katowicka). Syntetycznie o podziałach administracyjnych ziem polskich włączonych do Rzeszy w 1939 r., m.in. – *Raporty z ziem wcielonych do III Rzeszy (1942-1944)*, pod red. Z. Mazura, A. Pietrowicz, M. Rutowskiej, Poznań 2004, s. VII-XI.

¹⁴ Die Oberste SA-Führung.

¹⁵ Dokładnie rzecz biorąc, pierwotnie utworzono Okręg Rzeszy Prusy Zachodnie, który jednak już 2 listopada 1939 r. został przemianowany na Okręg Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie.

podziału terytorialnego dla nowych jednostek administracyjnych¹⁶. Okręg SA „Warta” powstał na terenie, gdzie wcześniej nie istniały żadne struktury Oddziałów Szturmowych NSDAP. Inaczej rzecz wyglądała w Okręgu SA „Wisła”, który powstał w dużym stopniu z podzielenia dotychczasowego Okręgu SA „Ziemia Wschodnia” (SA-Gruppe „Ostland”)¹⁷. Uroczyste przekazanie wybranych jednostek pruskowschodniego SA nowemu Okręgowi SA miało nastąpić 25 lutego, ale na prośbę Alberta Forstera, namiestnika Rzeszy i gauleitera NSDAP w Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie, zostało przesunięte na 20 marca 1940 r.¹⁸ Równoległe trwały prace nad budową nowych struktur na tych ziemiach polskich, które zostały włączone do istniejących już niemieckich prowincji.

W momencie wybuchu II wojny światowej cały teren prowincji Prusy Wschodnie (wraz z rejonem anektowanej w marcu 1939 r. Kłajpedy), a także obszar Wolnego Miasta Gdańska, wchodził w skład wymienionego wyżej Okręgu SA „Ziemia Wschodnia”. Dowództwo Okręgu znajdowało się w Królewcu. Podlegało mu pięć Podokręgów SA, które dzieliły się na chorągwie SA (w tym również konne¹⁹ i strzeleckie²⁰), a także samodzielna 90. chorągiew morska SA²¹.

Struktura Okręgu SA „Ziemia Wschodnia” (stan na 1 września 1939 r.)²²:

1. **Podokręg SA 1 „Straż Kłajpedy”** (SA-Brigade 1 „Memelwacht”) siedziba sztabu: Gąbin (Gumbinnen)
2. **Podokręg SA 2 „Mazury”** (SA-Brigade 2 „Masuren”) siedziba sztabu: Olsztyn (Allenstein)

¹⁶ BA, SA, NS 23/510, OSAF: Gliederung der SA im deutschen Gebiet des früheren polnischen Staates, 25 I 1940, b.p.

¹⁷ Zob. „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief” 1940 (20 I), Nr. 16, s. 1; „Thorner Freiheit” [dalej: „TF”], 8 II 1940.

¹⁸ Por. „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief” 1940 (9 III), Nr. 23, s. 1; „Danziger Vorposten” [dalej: „DV”], 21 III 1940.

¹⁹ SA-Reiterstandarten.

²⁰ SA-Jägerstandarten.

²¹ SA-Marinestandarte 90.

²² Por.: BA, SA, NS 23/438, Die Organisation der Oberstern SA-Führung 5 I 1941-20 IV 1944. Einschließlich Rangliste der Obergruppenführer, Gruppenführer und Brigadeführer. Zusammengestellt von dr Horst Heinrich, bmw 1966, k. 142-148; OSAF: *Anschriftenverzeichnis der SA-Dienststellen, Stand: 1 VII 1937*, bmw, bdw, k. 22-23.

3. **Podokręg SA 3 „Boyen”** (SA-Brigade 3 „Boyen”)
siedziba sztabu: Giżycko (Lötzen)
4. **Podokręg SA 4 „Królewiec”** (SA-Brigade 4 „Königsberg”)
siedziba sztabu: Królewiec
5. **Podokręg SA 5 „Prusy Zachodnie”** (SA-Brigade 5 „Westpreußen”)
siedziba sztabu: Kwidzyn (Marienwerder)
6. **Podokręg SA 6 „Gdańsk”** (SA-Brigade 6 „Danzig”)
siedziba sztabu: Gdańsk

Jesienią 1939 r. wschodniopruskie SA aktywnie włączyło się w proces formowania nowych struktur SA przede wszystkim na podbitym Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach (tutaj aktywni byli też esamani z Okręgu SA „Pomorze”, czyli z SA-Gruppe „Pommern”), w drugiej zaś kolejności na północnym Mazowszu i Suwalszczyźnie. Gdańscy esamani przy wsparciu przedstawicieli Okręgu SA „Marchia Wschodnia” (SA-Gruppe „Ostmark”) rozpoczęli pracę nad budową nowych struktur SA w Wielkopolsce, zaś esamani z Okręgu SA „Śląsk” (SA-Gruppe „Schlesien”) – w rejencji katowickiej²³.

Lata 1939-1940 przyniosły Okręgowi SA „Ziemia Wschodnia” największe w skali całej Rzeszy zmiany terytorialne. Jeszcze przed wybuchem wojny Okręg został poszerzony o wspomniany już region Kłajpedy, gdzie utworzono dwie nowe jednostki SA²⁴. Następnie, po wygranej kampanii polskiej, przyłączono przejściowo obszar niemal całego przedwojennego województwa pomorskiego, jak również rejencję ciechanowską i powiat suwalski. Z drugiej jednak strony już z końcem stycznia 1940 r. odłączono od Okręgu SA „Ziemia Wschodnia” wszystkie te tereny, które znajdowały się w Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie. Obszar byłego Wolnego Miasta Gdańska oraz dawną rejencję zachodniopruską²⁵ włączono do nowego (wspomnianego już

²³ BA, SA, NS 23/510, OSAF: die Aufbau der SA im deutschen Gebiet des früheren polnischen Staates, 30 X 1939, b.p.

²⁴ Dokładnie: SA-Standarte 241 i SA-Reiterstandarte 301.

²⁵ Regierungsbezirk Westpreußen. Na rejencję składało się łącznie sześć powiatów (Kreisen): pięć ziemskich (ziemski elbląski, malborski, sztumski, suski i kwidzyński) oraz jeden miejski (Elbląg-Miasto). 26 października 1939 r. wszystkie one weszły

wcześniej) Okręgu SA „Wisła”²⁶. Mimo tego Okręg SA „Ziemia Wschodnia” pozostał największą jednostką terytorialną Oddziałów Szturmowych NSDAP w ramach III Rzeszy²⁷.

Powyższe zmiany w strukturze terytorialnej wymusiły także przekształcenia w poszczególnych Podokręgach SA. 1. Podokręg SA został (jeszcze przed wybuchem wojny) rozbudowany o dwie chorągwie (kłajpedzkie). Już po zakończeniu kampanii polskiej zwiększone zostały także struktury 2. Podokręgu SA: do jego 18. chorągwi SA przeniesiono I./59., przeniesiono też całą 2. chorągiew strzelecką SA (w późniejszym okresie została przemianowana na „zwykłą”), a także trzy kompanie konne do 2. chorągwi konnej SA. 3. Podokręg SA „Boyen” został rozszerzony o nową, 311. chorągiew SA (Suwałki). Z drugiej strony – dwa całe Podokręgi SA („Prusy Zachodnie” i „Gdańsk”) zostały wyłączone ze struktur Okręgu. W rejencji ciechanowskiej z kolei powstał zupełnie nowy Podokręg SA (o nim samym – dalej). Ostatecznie w 1941 r. Okręg SA „Ziemia Wschodnia” liczył pięć Podokręgów SA i łącznie 32 chorągwie SA (w tym 25 „zwykłych”, jedną morską oraz sześć konnych)²⁸.

W tworzeniu nowych struktur SA na podbitych, polskich terenach, jedną z kluczowych ról odegrał SA-Oberführer Erich Hasselberg, dowódca SA z Elbląga (5. Podokręg SA). Jeszcze 2 września 1939 r. znalazł się w Tczewie, gdzie powołał formację milicyjną (Heimatschutz), złożoną z miejscowych volksdeutschów oraz (najprawdopodobniej) także esamanów z 14. chorągwi SA, która grupowała Niemców z położonych po drugiej stronie Wisły powiatów (byłego już wówczas) Wolnego Miasta Gdańska. Heimatschutz stało się zapleczem dla powstania później SA w regionie Tczewa (na początku lutego 1940 r.

w skład nowo utworzonego Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie, przy czym oba powiaty elbląskie weszły w skład rejencji gdańskiej, pozostałe zaś stały się częściami rejencji kwidzyńskiej.

²⁶ Zob. przypis nr 16.

²⁷ Jej obszar pokrywał się z obszarem całej Prowincji Prusy Wschodnie, który wynosił 16 144 km². Autorowi nie udało się ustalić, czy w utworzonym 1 sierpnia 1941 r. Okręgu Białostockim (Bezirk Białystok) powstały nowe formacje SA, a jeśli tak, to czy podlegały one pod Okręg SA „Ziemia Wschodnia”.

²⁸ Por. „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief” 1940 (3 II), Nr.18, s. 2; BA, SA, NS 23/510, OSaF an die Gruppe Ostland – Gliederung (Bezeichnung der Einheiten), 25 IX 1941, b.p.

tczewskie SA liczyło już 950 ludzi). Następnie Hasselbergowi, który powrócił już do Elbląga, zostało powierzone zadanie utworzenia na północnym Mazowszu zrębów nowego SA. Na miejscu (tj. w rejencji ciechanowskiej) prawdopodobnie w lutym 1940 r. dołączył do działających już tam nieco wcześniej, trzech doświadczonych dowódców SA niższego szczebla: SA-Obersturmbannführera Budzicha z 1. chorągwi strzeleckiej SA (ze Szczytna), SA-Sturmbannführer Czicha ze 150. chorągwi SA (z Olsztyna) oraz SA-Hauptsturmführer Marquarta z 3. chorągwi konnej SA (z Kętrzyna)²⁹.

Pierwszym krokiem dla budowy nowych struktur terenowych SA na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy było powołanie specjalnych pełnomocników, zwanych powiatowymi kierownikami SA (SA-Kreisführer). O ile, np. na Pomorzu Nadwiślańskim, Kujawach czy w Wielkopolsce ich działalność doprowadziła do utworzenia już na początku 1940 r. pierwszych, stałych struktur nowego SA³⁰, o tyle na ziemi płockiej (i prawdopodobnie szerzej, w całej rejencji ciechanowskiej) pośrednim, kolejnym krokiem było powołanie do życia tzw. drużyn zbrojnych SA (SA-Wehrmannschaften). Dzieliły się one zazwyczaj na kilka (różnych wielkością) pododdziałów (Trupps). Ich struktura nie była ujednoczona. Jako przejściowe formy organizacyjne rodzących się struktur SA umożliwiały one z jednej strony prowadzenie pierwszych zajęć z zakresu przeszkolenia wojskowego, z drugiej zaś – co było szczególnie istotne wobec szczupłości sił okupacyjnych – mogły pełnić funkcje pomocnicze dla niemieckich jednostek policyjnych.

Należy bowiem przypomnieć, że w utworzonej jesienią 1939 r. rejencji ciechanowskiej zdecydowanie przeważała ludność polska – Polaków było około 748 tys. wobec około jeszcze 80 tys. Żydów oraz zaledwie około 15 tys. miejscowych Niemców, czyli volksdeutschów³¹. Nie może więc dziwić, że nowe jednostki SA (drużyny zbrojne SA)

²⁹ „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief“ 1940 (14 I), Nr. 15, s. 3; „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief“ 1940 (3 II), Nr.18, s. 1.

³⁰ Zob. na ten temat, m.in. „SA der NSDAP Gruppe Weichsel – An Alle SA-Männer in der Wehrmacht“ 1940, Nr. 1, s.6; „DV“, 19 I 1940; „Ostdeutscher Beobachter“ [dalej: „OB“], 4 I 1940; *ibidem*, 11 I 1940; 27 I 1940; *ibidem*, 3 II 1940; *ibidem*, 6 II 1940; „TF“, 27 XII 1939; *ibidem*, 25 I 1940; *ibidem*, 8 II 1940.

³¹ W. Pronobis, *Organizacja administracji okupacyjnej w rejencji ciechanowskiej*, „Notatki Płockie” 1973, nr 1 (70), s. 15.

w rejonie Płocka powstały latem 1940 r. w pierwszej kolejności w rejonach, gdzie jeszcze przed wybuchem wojny występowało zwarte osadnictwo niemieckie, jak np. w Maszewie³². Zresztą większość volksdeutscheów, podobnie, jak na innych terenach polskich wcielonych do Rzeszy, pierwotnie należała do tzw. niemieckiej Samoobrony (Volksdeutscher Selbstschutz). Była to paramilitarna organizacja formalnie powołana do ochrony obywateli polskich niemieckiego pochodzenia oraz strategicznie ważnych obiektów (komunikacyjnych, przemysłowych) w danym regionie. W praktyce członkowie Samoobrony, doskonale znający lokalne warunki, uczestniczyli razem z funkcjonariuszami niemieckiego aparatu policji i SS, a niekiedy sami inicjowali akcje eksterminacyjne na Polakach i Żydach. O ile struktury Samoobrony zostały formalnie w Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie (oraz prawdopodobnie również w rejencji katowickiej) rozwiązane 26 listopada 1939 r., a w Wielkopolsce (etapami) od lutego do końca marca 1940 r.³³, o tyle w rejencji ciechanowskiej organizacja ta funkcjonowała aż do końca lipca 1940 r.³⁴ Warto też zwrócić uwagę, że w pierwszej kolejności jej członkowie, jeśli nie zostali wcześniej wcieleni do służby w formacjach wojskowych lub policyjnych, to zasilali szeregi nowych struktur Powszechnej SS (Allgemeine-SS)³⁵.

Po kilkunastotygodniowym (siłą rzeczy powierzchownym) przeszkoleniu, na podstawie powstałych drużyn zbrojnych SA utworzono na początku listopada 1940 r. dwa bataliony nowej, 389. chorągwi SA. Mniej więcej w tym samym czasie powstały także pozostałe, nowe chorągwie SA w rejencji. Liczyły one razem około 2500 członków³⁶ (płocka zaś chorągiew co najmniej 780 esamanów³⁷).

³² W jednej z relacji z lat II wojny światowej pada informacja, że „(...) Maszewo było zamieszkane w całości przez niemieckich kolonistów, a na dodatek zatwardziałyh hitlerowców (...)” – zob. M. Umiński, *Śladami kolonistów niemieckich na Mazowszu: kolonia Schröttersdorf pod Płockiem*, „Nasze Korzenie” 2013, nr 5, s. 47.

³³ Por. „OB”, 22 II 1940; *ibidem*, 22 III 1940; *ibidem*, Ostern [23 III] 1940.

³⁴ Wzmianka o tym znajduje się w opracowanym dalej dokumencie.

³⁵ Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na syntetyczne ujęcie historii Samoobrony Obywateli Polskich Niemieckiego Pochodzenia (wraz z zaprezentowaniem aktualnego stanu badań) przez T. Cerana, które ukazało się w 2015 r. – T. Ceran, *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w Polsce w 1939 r. Stan badań i postulaty badawcze*, „Polska pod okupacją 1939-1945” 2015, T. 1, s. 301-320.

³⁶ „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief” 1940 (2 XI), Nr. 48, s. 1; „PT”, 10 I 1941.

Tym samym jesienią 1940 r. wykrystalizowała się struktura oddziałów SA utworzonych na ziemiach polskich przyłączonych do pruskowschodniej prowincji. Powstał nowy (piąty z kolei) Podokręg SA – SA-Brigade 202, którego sztab ulokowano w stolicy administracyjnej rejencji ciechanowskiej. Brygadzie podlegało pięć nowych chorągwi SA.

202. Podokręg SA Ciechanów (SA-Brigade 202 Zichenau):

1. **335. chorągiew SA Płońsk** (SA-Standarte 335 Plonsk, później: Plöhnen)
(obejmowała obszar powiatów płońskiego i pułtuskiego)
2. **346. chorągiew SA Ciechanów** (SA-Standarte 346 Zichenau)
(obejmowała obszar powiatów ciechanowskiego i przasnyskiego)
3. **389. chorągiew SA Płock** (SA-Standarte 389 Plock, później: Schröttersburg)
(obejmowała obszar powiatu płockiego)
4. **413. chorągiew SA Ostrołęka** (SA-Standarte 412 Ostrolenka później: Scharfenwiese)
(obejmowała obszar powiatów ostrołęckiego i makowskiego)
5. **511. chorągiew SA Mława** (SA-Standarte 511 Mława, później: Mielau)
(obejmowała obszar powiatów mławskiego i sierpeckiego)

Z kolei na Suwalszczyźnie utworzono jedną nową jednostkę, **311. chorągiew SA** w Suwałkach (SA-Standarte 311 Suwalki, później: Sudauen), która została podporządkowana istniejącemu już 3. Podokręgowi SA („Boyen”) z siedzibą sztabu w Giżycku³⁸.

Początkowo (tj. jeszcze w 1940 r.) planowano utworzyć w ramach 202. Podokręgu SA jeszcze jednostkę konnicy SA (SA-Reiterstandarte 202), jak również kompanię morskiego SA (SA-Marinesturm) w jednej z miejscowości położonych nad Wisłą, najprawdopodobniej właśnie w Płocku³⁹. Wspomniana kompania morska SA na terenie rejencji

³⁷ Zob. opracowany dokument.

³⁸ „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief“ 1940 (2 XI), Nr. 48, s. 1; BA, SA, NS 23/886, [SA-]Gruppe Ostland, b.d., b.p.; OSAF: Anschriftenverzeichnis der SA, 20 III 1942 – Gruppe Ostland, b.p.

³⁹ „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief“ 1940 (2 XI), Nr. 48, s. 1.

ciechanowskiej nigdy nie powstała, ale udało się sformować w późniejszym okresie (tj. w 1941 r.) chorągiew konną⁴⁰ (brak jest jednak szczegółów dotyczących jej działalności).

Struktura oddziałów SA na wymienionym obszarze nie uległa już większym zmianom do końca wojny, jeśli nie liczyć tylko formalnego przemianowania oddziałów we wrześniu 1941 r., co było związane z nadaniem (w czerwcu tego samego roku) nowych, niemieckich nazw dla części miejscowości w rejencji ciechanowskiej oraz gąbińskiej. Dodatkowo rozkazem Hitlera z 23 lipca 1942 r. Okręg SA „Ziemia Wschodnia” został przemianowany na Okręg SA „Tannenberg”. Nowa nazwa obowiązywała od 1 września 1942 r.⁴¹

389. chorągiew SA formalnie powstała 18 listopada 1940 r. Składała się z dwóch tylko batalionów: I./389. – Płock, II./389. – Wyszogród (regularne jednostki tego poziomu w tzw. Starej Rzeszy zasadniczo były zbudowane z trzech batalionów). Siedziba sztabu chorągwi początkowo mieściła się przy Erich-Koch-Straße 18 (obecnie ul. Kolegialna)⁴². Wiosną 1942 r. przeniosła się do budynku przy Kollegienplatz (obecnie Plac Gabriela Narutowicza)⁴³. Prawdopodobnie siedziba I batalionu, jak i jednego z jego pododdziałów (tj. 3. kompanii) ulokowana była w latach wojny w tym samym miejscu, co sztab całej 389. chorągwi SA.

Oddziały Szturmowe NSDAP pozostały w latach wojny paramilitarną organizacją partyjną. Jej członkowie nie byli na stałe skoszarowani, nie utrzymywali też (poza ścisłym kierownictwem, na poziomie przede wszystkim Okręgów) osobnych etatów związanych

⁴⁰ Jest wymieniona w wykazie w dokumencie OSAF z września 1941 r. – BA, SA, NS 23/510, OSAF an die Gruppe Ostland – Gliederung (Bezeichnung der Einheiten), 25 IX 1941, b.p.

⁴¹ BA, SA, NS 23/510, Tätigkeitsbericht FO 2a, 6 X [19]42, b.p.; „SA-Gruppe Ostland: Feldpostbrief“ 1942 (5 IX), Nr. 96, s. 3 wew. pagn.

⁴² W budynku tym zresztą miały swoją siedzibę lokalne komórki większości nazistowskich organizacji, funkcjonujących w Płocku w latach okupacji niemieckiej, poza SA także HJ i BDM, Powszechna SS, NSFK, NSKK, NSV i DAF, NSKOV i NS-Frauenschaft – zob. *Handbuch für den Regierungsbezirk Zichenau mit Ortschaftsverzeichnis. Behördenanschriften – Parteidienststellen – Postämtern – Schulen – Einwohnerzahlen*, Allenstein 1943, s. 108.

⁴³ Por. BA, SA, NS 23/886, [SA-]Gruppe Ostland, b.d., b.p.; OSAF: Adressenverzeichnis der SA, 20 III 1942 – Gruppe Ostland, b.p.; „SOZ“, 7 V 1942.

z zadaniami pełnionymi w szeregach SA. Zadania Oddziałów Szturmowych NSDAP w latach wojny sprowadzały się przede wszystkim do prowadzenia szkoleń, wspomaganie partii czy nazistowskich organizacji w działaniach propagandowych, budowania struktur straży i policji pomocniczych, także (w wypadku funkcjonowania na zapleczu frontu) – do służby pomocniczej dla wojska (konwojowanie i dozór więźniów, organizacja kuchni polowych, prace fortyfikacyjne itp.)

Program szkolenia przewidywał w okresie wiosenno-letnim spotkania średnio co kilka dni, podczas których kładziono nacisk na doskonalenie umiejętności wojskowych (np. strzelanie, czytanie map i orientacja w terenie), ćwiczenia sportowe oraz śpiew. Zbiórki odbywały się przede wszystkim w terenie. W Płocku – głównie na stadionie miejskim. Przykładowo w maju 1943 r. esamani z 3. (płockiej) kompanii 389. chorągwi SA uczestniczyli w pięciu spotkaniach⁴⁴. Podsumowaniem pracy szkoleniowej okresu letniego był udział w zawodach sportowych (na poziomie chorągwi, Podokręgu SA lub całego Okręgu SA), które odbywały się przeważnie we wrześniu lub październiku.

Okres jesienno-zimowy przeznaczony był przede wszystkim na zajęcia teoretyczne – wykłady z zakresu historii SA i całego ruchu narodowosocjalistycznego, spotkania oświatowo-wychowawcze, szkolenia dla kadry kierowniczej. Szkolenia odbywały się z reguły na kwaterach SA (SA-Heime). SA aktywnie włączało się także w szereg akcji, takich chociażby jak Dzieło Pomocy Zimowej (Winterhilfswerk), zbiórki surowców wtórnych lub obchody najważniejszych świąt w nazistowskich kalendarzu.

Prezentowany dokument, opisujący w zarysie krótką historię 389. chorągwi SA, kończy informacja o zmianach, jakie zaszły na stanowiskach dowodzenia I batalionu jesienią 1943 r. Nie zachowała się dokumentacja archiwalna, dzięki której można byłoby nakreślić bardziej szczegółowo losy jednostki w 1944 r. i w pierwszych tygodniach 1945. W prasie płockiej pojawia się w tym okresie zaledwie kilka wzmianek o miejscowym SA. Wiadomo, że 8 lipca 1944 r. w trakcie podróży służbowej przez Płock, siedzibę 389. chorągwi SA odwiedził SA-Obergruppenführer Heinrich Schoene. Jednostką (pełniąc funkcję powiatowego dowódcy SA) dowodził, nieznanymi z imienia,

⁴⁴ „SOZ”, 4 V 1943.

SA-Sturmführer Gniewoß⁴⁵. Na okres od sierpnia do października włącznie zaplanowano – wzorem lat ubiegłych – szereg zawodów sportowych i strzeleckich, które miały być współorganizowane przez SA⁴⁶, ale nie wiadomo, czy do ich organizacji w ogóle doszło⁴⁷.

Oddziały Szturmowe NSDAP odegrały ważną rolę w rejencji ciechanowskiej w istocie dopiero pod koniec wojny, jesienią 1944 r. i zimą 1945 r. W oparciu, m.in. o ich struktury rozpoczęto wówczas formowanie Volkssturmu (niemieckiego, pospolitego ruszenia). Podobnie sytuacja wyglądała w innych częściach chylącej się ku upadkowi III Rzeszy. W Prusach Wschodnich, co interesujące, jednostki Volkssturmu zostały jednak utworzone jeszcze przed formalnym dekretem Adolfa Hitlera z 25 września 1944 r., który powoływał tę formację do życia. Już od 7 października pierwsze jednostki pospolitego, niemieckiego ruszenia zabezpieczały rejon Kłajpedy, a 20 października łącznie siedem różnych batalionów Volkssturmu walczyło na pierwszej linii frontu w Prusach Wschodnich⁴⁸.

24 października 1944 r. opublikowano w „Südostpreussische Tageszeitung” odezwę Ericha Kocha, w której nawoływał do wstępowania do Volkssturmu⁴⁹. 9 listopada, nieprzypadkowo w 21. rocznicę „puczu monachijskiego”, którego obchody w III Rzeszy miały charakter jednego z najważniejszych świąt państwowych, w Płocku do apelu stały się pierwsze, zwarte oddziały miejscowego, pospolitego ruszenia. Przysięgę od ich członków odebrał w asyście przedstawicieli władz wojskowych, policyjnych i partyjnych, landrat i kreisleiter NSDAP w jednej osobie, dr Kurt Fehr⁵⁰. Łącznie w Prusach Wschodnich

⁴⁵ „SOZ”, 10 VII 1944.

⁴⁶ *Ibidem*, 26 VII 1944.

⁴⁷ Brak o nich informacji w prasie może wskazywać, że wobec dynamicznie zmieniającej się sytuacji na Froncie Wschodnim, zrezygnowano w 1944 r. z organizacji imprez sportowych.

⁴⁸ Szerzej o pruskowschodnim Volkssturmie – H. Kissel, *Hitler's last levy. The Volkssturm 1944-1945*, tłum. C.F. Colton, Solihull 2010, s. 69-85.

⁴⁹ „SOZ”, 24 X 1944.

⁵⁰ *Ibidem*, 13 XI 1944. Dr Kurt Fehr (*1897 – † ?) – pochodził ze wsi Gudniki (Gudnick) w powiecie kętrzyńskim (Kreis Rastenburg). Z zawodu dentysta, walczył w latach I wojny światowej. Od 1929 r. członek NSDAP (nr legitymacji partyjnej 141518), od 1935 r. pełnił funkcję kreisleitera (kierownika powiatowego NSDAP) w Mrągowie (Sensburg). 3 grudnia 1940 r. zastąpił pierwszego landrata w Płocku Wolfganga Borna.

Volkssturm liczył około 67 tysięcy mężczyzn, podzielonych na około 120 batalionów. Płoccy volkssturmiści, wycofując się i walcząc razem z regularnymi jednostkami wojskowymi przeciw nacierającym oddziałom Armii Czerwonej, dotarli spod Płocka aż do Grudziądza⁵¹.

Nieznana jest liczba esamanów, którzy zasilili szeregi Volkssturmu, podobnie zresztą, jak nie są znane (nawet szacunkowe) dane dotyczące liczebności 389. chorągwi SA po 1940 r. W istocie jedynym rezerwuarem, z którego czerpać mogli dowódcy SA przy naborze nowych członków, byli przesiedleńcy niemieccy, osadzeni także na terenie rejencji⁵². Należy zresztą przypomnieć, że w latach wojny sytuacja w całej rejencji – pod kątem narodowościowym – nadal prezentowała się dalece niekorzystnie z perspektywy władz okupacyjnych. Wyniki akcji wpisywania się Polaków na Niemiecką Narodowościową Listę (DVL⁵³) w latach 1940-1941 okazały się bardzo słabe – według szacunków polskiego wywiadu ledwie 2% polskiej ludności zdecydowało się na taki krok. Mimo akcji eksterminacyjnych (przede wszystkim w pierwszych miesiącach okupacji), wywózki do Generalnego Gubernatorstwa czy też na roboty w głąb Niemiec, Polacy wciąż dominowali, i to znacząco. Eksterminacja i wywózki Żydów spowodowały, że wyludniły się miasta (np. Sierpc). Chociaż w późniejszym okresie do rejencji zaczęły nadchodzić transporty ludności niemieckiej, ewakuowanej z zagrożonych bombardowaniami terenów, to pod koniec 1943 r. szacunki podawały udział Niemców w rejencji na poziomie wciąż zaledwie 10%⁵⁴. Ze szczegółowych danych odnośnie interesującego nas powiatu płockiego warto dodać, że miesz-

Fehr początkowo objął urząd w zarząd komisaryczny, dopiero z końcem 1941 r. otrzymał nominację na landrata (nominalnie z początkiem 1942 r.). Fehr pozostał na stanowisku do końca wojny. Jednocześnie od 1940 r. pełnił funkcję kreisleitera NSDAP w powiecie płockim – por. B. Koziełło-Poklewski, *Uwagi o obsadzeniu stanowisk landratów w rejencji ciechanowskiej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1999, nr 1, s. 78, 82; R. Jehke, *Landkreis Schröttersburg – Territoriale Veränderungen in Deutschland und deutsch verwalteten Gebieten 1874-1945* (<http://www.territorial.de/ostp/schroett/landkrs.htm>, data wejścia 10 X 2015).

⁵¹ H. Kissel, *op. cit.*, s. 69, 181.

⁵² Np. na początku 1941 r. pierwszych 550 Niemców znad Narwi (Narew-Deutsche) – „PT”, 13 I 1941.

⁵³ Deutsche Volksliste.

⁵⁴ *Raporty z ziem wcielonych...*, s. 46, 362.

kało w nim na początku czerwca 1941 r. zaledwie 3800 Niemców z tzw. Starej Rzeszy (Reichsdeutsche) i 6643 volksdeutschów, którzy stanowili zdecydowaną mniejszość wobec 127 088 miejscowych Polaków. Spis ludności wykazał wówczas jeszcze 2310 Żydów oraz 316 obcokrajowców przebywających na stałe w powiecie plockim⁵⁵.

Na podstawie zachowanej bazy źródłowej, a także prezentowanego dalej dokumentu, można sądzić, że na terenie całej rejencji ciechanowskiej, w tym także w Płocku (wszak największym mieście w regionie) i jego okolicy, aktywność SA była znacznie słabsza, niż na innych ziemiach polskich anektowanych do Rzeszy. Poza podstawową (statutową) działalnością szkoleniową ograniczała się w istocie tylko do animacji życia sportowego. Gdyby tylko kierować się liczbą i objętością wzmianek w prasie, miejscowe Oddziały Szturmowe NSDAP pozostawały w cieniu chociażby aktywnie działającego, miejscowego Hitlerjugend. Co jest zaskakujące, w odróżnieniu od innych ziem polskich wcielonych do Rzeszy (choćby Kujaw czy części Wielkopolski), o plockim SA na próżno szukać także informacji nawet przy okazji tego typu wydarzeń, przy których ich obecność (jako wydzielonej formacji, a nie pojedynczych osób) powinna być zauważalna – np. otwierania nowych inwestycji w regionie, obchodów Dni Pamięci o Bohaterach (Heldengedenktag) czy Dni Niemieckich Sił Zbrojnych (Tag der Wehrmacht). Sytuacja ta dowodzi pośrednio słabości struktur NSDAP i – w szerszym ujęciu – aparatu okupacyjnej władzy w regionie plockim, który nie mógł znaleźć wystarczająco silnego oparcia w niewielkiej liczbie, lokalnej społeczności niemieckiej.

* * *

Uwagi edytorskie:

Wszystkie zasygnalizowane w przetłumaczonym dokumencie nazwy miejscowości zostały uwzględnione w zestawieniu na końcu artykułu, z podaniem niemieckich (tj. występujących w maszynopisie) nazw. Autor w kilku miejscach zdecydował się wstawić również znaki interpunkcyjne (pierwotnie w tekście niemieckim nie występujące), aby

⁵⁵ BA, Publikationsstelle Berlin-Dahlem, R 153/196, Kreisbericht des Bodenamtes Zichenau: Kreis Nr. 81 – Kreis Schröttersburg, b.d., b.p.

– trzymając się możliwie najwierniejszego przekładu – uczynić tekst dla polskiego odbiorcy zrozumiałym i czytelnym. Ponadto w nawisach kwadratowych podano te słowa, których w dokumencie zabrakło, a które są istotne dla zrozumienia kontekstu całego zdania. Tłumaczenie własne.

* * *

Historia 389. chorągwi SA

Gdy po błyskawicznej, 18-dniowej kampanii⁵⁶ we wrześniu 1939 r. Polska, państwo sezonowe⁵⁷ mające wybujałe ambicje, załamało się pod impetem niemieckiego oręża, a dawne ziemie niemieckie ponownie powróciły pod niemiecką zwierzchność i porządek, przybył w październiku 1939 r. z rozkazu Okręgu SA „Ziemia Wschodnia” jako pełnomocnik SA dla całej rejencji ciechanowskiej [SA-]Sturmbannführer Budzich i rozpoczął prace nad rozbudową miejscowych struktur [SA]. Po krótkim okresie urzędowania wyznaczonego do tego celu przez [SA-] Sturmbannführera Budzicha [SA-] Hauptsturmführera Czyganowskiego, w listopadzie 1939 r. powiatowym pełnomocnikiem SA na powiat płocki został [SA-] Obersturmführer Huuck. Przypadło mu w udziale niełatwe zadanie zebrania wszystkich czynnych zawodowo w powiecie płockim, a pochodzących ze Starej Rzeszy⁵⁸, dowódców [SA] i esamanów, wyszkolenia ich na specjalnych kursach na dowódców nowo formowanych jednostek SA oraz przygotowania do nowego rodzaju trudnych zadań. Pierwsze spotkania – o [regularnej] służbie tych mężczyzn nie

⁵⁶ Feldzug von 18 Tagen – termin po raz pierwszy użyty przez współpracownika Joachima Goebbelsa, Wenera Stephena. Już numer wysokonakładowego „Völkischer Beobachter” z 19 września 1939 r. opublikował artykuł pod znamienym tytułem „Koniec”, co zapoczątkowało szereg publikacji podkreślających Blitzkrieg trwający rzekomo tylko 18 dni (zabieg ten miał przynieść korzyści tak polityczne, jak i propagandowe). Zob. m.in. E. Guz, *Jak Goebbels przygotował wrzesień*, Warszawa 1969, s. 13-14.

⁵⁷ Saisonstaat – podkreślające „tymczasowy charakter” Polski określenie wymyślone i spopularyzowane przez niemiecką propagandę.

⁵⁸ Altreich.

można było jeszcze mówić, ponieważ w pierw należało uporządkować administrację cywilną⁵⁹ – miały miejsce w maju 1940 r.

Dopiero wraz z rozwiązaniem miejscowych struktur Selbstschutzu 1 sierpnia 1940 r. rozpoczęła się prawdziwa historia narodzin płockiego SA. Powołane w celu zaprowadzenia porządku i pacyfikacji zdobytych terenów, złożone z volksdeutschów jednostki Samoobrony, powstałe pod kierownictwem SS, zostały z dniem 1 sierpnia 1940 r. rozwiązane i jako drużyny zbrojne [SA]⁶⁰ wcielone w szeregi SA.

1 sierpnia 1940 r. wystawiono następujące drużyny zbrojne SA:

- 1) drużyna zbrojna SA Maszewo (około 180 mężczyzn)
dowódca [SA-]Oberscharführer Achenbach
- 2) drużyna zbrojna SA Rogozino (około 120 mężczyzn)
dowódca [SA-]Oberscharführer Krug
- 3) drużyna zbrojna SA Borowiczki (około 50 mężczyzn)
dowódca [SA-]Scharführer Schmidt

18 sierpnia [1940 r.]:

- 4) drużynę zbrojną SA Płock (około 80 mężczyzn)
dowódca [SA-]Sturmführer Kropp
- 5) drużynę zbrojną SA Białobrzegi (około 50 mężczyzn)
dowódca [SA-]Trupführer Küpper

25 sierpnia [1940 r.]:

- 6) drużynę zbrojną SA Bodzanów (około 80 mężczyzn)
dowódca [SA-]Rottenführer Mohr
- 7) drużynę zbrojną SA Wyszogród (około 70 mężczyzn)
dowódca [SA-]Scharführer Stolle
- 8) drużynę zbrojną SA Januszewo (około 90 mężczyzn)
dowódca [SA-]Scharführer Gosda
- 9) drużynę zbrojną SA Hów (około 90 mężczyzn)
dowódca [SA-]Oberscharführer Bednarz

⁵⁹ „(...) – vom Dienst konnte man noch nicht sprechen, da die Zivilverwaltung zuerst in Ordnung gebracht werden musste – (...)“. Autor pośrednio wskazuje tu na problem, jaki stanął przed dowództwem SA, tj. niedostateczną ilość potencjalnych członków SA na ziemi płockiej. Stąd w pierwszej kolejności szeregi formowanych jednostek SA zasilili urzędnicy nowej administracji okupacyjnej, przesłani z tzw. Starej Rzeszy, a także wyselekcjonowani volksdeutsche.

⁶⁰ [SA-]Wehrmannschaften.

10 listopada 1940 r. odbyła się na stadionie w Płocku pierwsza wizytacja I batalionu 389. [chorągwi SA] przez jako podporucznik i dowódca szwadronu [SA-]Brigadeführera Behrendta, który w listopadzie 1941 r. poległ pod Leningradem, Batalion wystawił się w sile 380 osób. Następnie tego samego dnia po południu odbyła się inspekcja II batalionu [389. chorągwi SA] w Wyszogrodzie, który pojawił się w sile 400 osób.

W listopadzie odbył się także szereg kursów dla podoficerów, w których wzięli udział najpilniejsi kandydaci na esamanów spośród volksdeutscheów; przez cały tydzień byli oni szkoleni praktycznie i światopoglądowo do służby w SA.

Zorganizowano łącznie sześć kursów szkoleniowych:

- 1) kurs w Ślepkowie Szlacheckim pod kierownictwem [SA-]Standartenführera Langeego z 18. chorągwi SA⁶¹
- 2) kurs w Kłuśnie pod kierownictwem [SA-]Standartenführera Langeego z 18. chorągwi SA
- 3) kurs w Kłuśnie pod kierownictwem [SA-]Standartenführera Langeego z 18. chorągwi SA
- 4) kurs w Kłuśnie pod kierownictwem [SA-]Hauptsturmführera Maxena z 71. chorągwi SA⁶²
- 5) kurs w Borowiczkach pod kierownictwem [SA-]Truppführera Lohmanna z 15. kompanii SA 71. chorągwi SA
- 6) kurs w Borowiczkach pod kierownictwem [SA-]Truppführera Lohmanna z 15. kompanii SA 71. chorągwi SA

Na mocy rozkazu Okręgu [SA „Ziemia Wschodnia”] z 18 listopada 1940 r. wymienione wyżej drużyny zbrojne SA zostały oficjalnie przemianowane na kompanie SA. Placówka powiatowa SA została przekształcona w 389. chorągiew SA. Pierwszym dowódcą powiatowym nowo utworzonej chorągwi SA został [SA-]Sturmbannführer Huuck.

⁶¹ SA-Standarte 18 – chorągiew SA, której sztab w latach II wojny światowej mieścił się w Ostródzie (obszar Okręgu SA „Ziemia Wschodnia”, od 1 IX 1942 r.: „Tannenberg”). 18. chorągiew SA wchodziła w skład 2. Podokręgu SA (dowództwo: Olsztyn).

⁶² SA-Standarte 71 – chorągiew SA, której sztab w latach II wojny światowej mieścił się w Nakle nad Notecią (obszar Okręgu SA „Wisła”). 71. chorągiew SA wchodziła w skład 105. Podokręgu SA (dowództwo: Bydgoszcz).

Poszczególne drużyny zbrojne otrzymały następującą numerację kompanii:

drużyna zbrojna Maszewo – kompania 1./389.⁶³

drużyna zbrojna Rogozino – kompania 2./389.

drużyna zbrojna Płock – kompania 3./389.

pluton drużyny zbrojnej Borowiczki i drużyna zbrojna Bodzanów – kompania 4./389.

drużyna zbrojna Januszewo – kompania 11./389.

drużyna zbrojna Iłów – kompania 12./389.

drużyna zbrojna Wyszogród – kompania 13./389.

drużyna zbrojna Białobrzegi – kompania 14./389.

Kompanie 1.-4. zostały włączone do I batalionu, zaś 11.-14. do II batalionu⁶⁴.

Na zakończenie i jednocześnie jako sprawdzian pracy wykonanej latem⁶⁵, cała 389. chorągiew [SA] wystąpiła po raz pierwszy publicznie na zawodach sportowych chorągwi⁶⁶ 27 i 28 września 1941 r. 550 esamanów wzięło udział w sportowych rozgrywkach, które odbyły się przy słonecznej pogodzie przed zainteresowaną sportem ludnością Płocka. Imprezę zainaugurował w sobotę wyścig na odcinku 20 kilomet-

⁶³ W opracowaniu zastosowano zapis numeracji pododdziałów SA identyczny z tym, jaki stosuje się w odniesieniu do jednostek regularnego wojska. Cyframi arabskimi oznaczono kompanie wchodzące w skład batalionu oraz same chorągwie oraz Podokręgi SA. Z kolei numeracja batalionów została przedstawiona za pomocą cyfr rzymskich. Stąd zapis np. 3./389. oznacza 3. kompanię 389. chorągwi SA.

⁶⁴ Zaskakujące jest celowe pominięcie w nadanej numeracji kompanii 5.-10., a więc tych, które tworzyły zazwyczaj II batalion danej chorągwi (kompanie 11.-14 r. wówczas wchodziły w skład III batalionu). Autorowi nie udało się natrafić na żadne informacje, które wyjaśniałyby przyczynę takiej decyzji podjętej jesienią 1940 r. przez dowództwo Okręgu SA „Ziemia Wschodnia”.

⁶⁵ Tj. w 1941 r. W tekście dokonano znacznego przeskoku między jesienią 1940 r. a sezonem letnim 1941 r., co pośrednio wskazuje na słabą czy też nikłą wręcz, aktywność SA w regionie płockim w wymienionym okresie.

⁶⁶ Standartensportfest.

rów w pełnym ekwipunku⁶⁷, do którego każda z kompanii chorągwi [SA] wystawiła osobny zespół. Niedziela rozpoczęła się zorganizowaną przez kapelę chorągwi [SA]⁶⁸ pobudką o godzinie 8, do której wszystkie kompanie SA stawiły się o brzasku poranka na stadionie. Po meldunku dowódcy chorągwi, [SA-]Sturmbannführera Huucka, pieśni⁶⁹ i podniesieniu flagi, przemówił dowódca I/389. [chorągwi SA], [SA-]Obersturmführer Wengenroth, o zadaniach stawianych przez Führera przed SA oraz o tym, jak są one wypełniane. Następnie odbyły się poszczególne zawody, które przyniosły dobre rezultaty.

Popołudnie zostało zapoczątkowane przemówieniem dr. Fehra, kierownika powiatowego NSDAP⁷⁰, po którym kontynuowano zmagania sportowe.

Po zakończeniu zawodów [SA-]Sturmbannführer Huuck udekorował zwycięzców.

Podczas surowej zimy 1941/1942 praca wewnętrzna⁷¹ ponownie skupiła się w pierwszej kolejności na regularnych szkoleniach politycznych odbywających się wieczorami. Przeciętnie całkowicie niewystarczająco wykształceni i zaskakująco mało przeszkoleni esamani i kandydaci [na esamanów], z których część nie potrafiła ani czytać, ani pisać, powinni byli pod względem politycznym dorównać poziomowi SA ze Starej Rzeszy. Podstawowe kwestie, przede wszystkim historia SA, były już poruszane przez poszczególne kompanie SA we wcześniejszych miesiącach. Należy w tym miejscu wspomnieć o trudnościach, jakie wiązały się z wyszkoleniem kandydatów na esamanów. Każdy z dowódców jednostek SA wykonał wielką pracę, którą jest w stanie pojąć tylko ten, kto współpracował przy formowaniu kompanii SA

⁶⁷ Gepäckmarsch (dosł. „marsz z plecakami”). Tego typu zawody były typowe dla uprawianego przez członków paramilitarnych organizacji NSDAP (SA, SS, HJ) odmiany aktywności fizycznej, zwanej Wehrsport. Był on związany z położeniem nacisku w programie szkolenia na wyrobienie tężyzny fizycznej oraz wprowadzeniem elementów dyscypliny oraz elementów szkolenia wojskowego do służby w SA (SA-Dienst). Szerzej o sporcie zmilitaryzowanym SA, m.in. R. Wagner, *Wehrsport und Sport in der SA* [in:] *Bürgerkriegsarmee...*, s. 373-392.

⁶⁸ [SA-]Musikzug.

⁶⁹ Spruchlied.

⁷⁰ Kreisleiter [der NSDAP].

⁷¹ Innendienst.

z volksdeutschów. Trud dowódców SA zaprocentował w postaci dobrych chęci, zaangażowania i otwartości [szkolonych przez nich] ludzi. Volksdeutsche dziś już prawie nie różnią się od esamanów ze Starej Rzeszy. Wykonana praca, która stoi za tym prostym sformułowaniem, zaowocowała. Wielu z przeszkolonych politycznie i wyszkolonych wojskowo esamanów z 389. chorągwi [SA] służy dziś z oddaniem Wielkoniemieckiej Rzeszy na wszystkich frontach tej prawdziwie rozstrzygającej walki światowej. Wśród strat [389.] chorągwi [SA] na tym gigantycznym placu boju⁷² znajduje się także od 19 stycznia [19]42 r. pierwszy dowódca powiatowy 389. chorągwi [SA], ochotnik do Wehrmachtu, uwielbiany i zasłużony [SA-]Sturmbannführer Huuck. Rudi Huuck, odznaczony za swoją wzorową postawę w Wehrmachcie [SA-]Sturmbannführer i strzelec, nie powrócił z akcji oddziału uderzeniowego pod Krassnąją Gorką, na południe od Leningradu, po tym, jak wysadzono w powietrze nieprzyjacielski schron. W trakcie akcji, do której zgłosił się na ochotnika jako dawny bojownik Führera⁷³, został odcięty od swoich towarzyszy broni i dostał się do niewoli wroga. Chorągiew [SA] liczy na jego powrót. Drugim dowódcą powiatowym chorągwi [SA] i następcą [SA-]Sturmbannführera Huucka został [SA-]Obersturmführer Wengenroth, po którego powołaniu do wojska 10 czerwca 1942 r. w dowodzeniu chorągwią [SA] zastąpił [SA-]Obertruppführer Heinrich Wolgast.

6 i 7 czerwca 1942 r. wszyscy dowódcy kompanii, plutonów⁷⁴ i drużyn⁷⁵ 389. chorągwi SA zostali skierowani na weekendowe szkolenie do Borowiczek, aby wspólnie ustalić program pracy na okres wakacji. Efekt pracy letniej świadczył o tym szkoleniu.

17 lutego 1942 r. Płock miał swój wielki dzień. Zostało [tego dnia] poświęconych przez kierownika organizacyjnego Rzeszy⁷⁶ dr. [Roberta]

⁷² W oryginale: (...) in diesem gigantischen Ringen (...) – dosłownie: „na tym gigantycznym ringu”.

⁷³ „(...) als alter Kämpfer seines Führers (...)” – określenie użyte prawdopodobnie, by jeszcze bardziej podkreślić pozycję Huucka w aparacie partyjnym i SA w rejonie Płocka (określenie „dawny bojownik” było zarezerwowane dla członków NSDAP z najdłuższym stażem partyjnym).

⁷⁴ [SA-]Truppsführer

⁷⁵ [SA-]Scharführer.

⁷⁶ Reichsorganisationsleiter.

Leya 109 sztandarów powiatowych i gminnych⁷⁷ Partii. Dla naszej chorągwi, która uczestniczyła w tym wydarzeniu, wystawiając 300 esamanów (cały Podokręg SA wystawił łącznie 650 esamanów), była to pierwsza sposobność do zaprezentowania się w takiej formie. Akt poświęcania sztandarów, jak i uroczysta defilada przed dr. Leyem, odbyła się na stadionie im. Horsta Wessela⁷⁸.

20 września 1942 r. miejscowa [tj. w Płocku] administracja SA zorganizowała zawody sportowe 389. oraz 501. chorągwi [SA], które zgromadziły sporą widownię i oferowały ciekawe atrakcje. Organizacja [imprezy] była dobra i całość przebiegła sprawnie oraz punktualnie co do minuty.

Okoliczności organizacji zawodów – połączone je z Dniem Szkolenia Wojskowego Niemieckiej Młodzieży⁷⁹ – spowodowały, że w imprezie wzięły udział także niektóre drużyny Hitlerjugend, które zacięcie walczyły. Dyscypliny I, II, III i IV⁸⁰ udało się 389. chorągwi [SA] wobec silnej konkurencji [mimo wszystko] wygrać. Po udekorowaniu zwycięskich drużyn z płomiennym przemówieniem wystąpił dr. Fehr, który objaśnił celowość i znaczenie organizacji zawodów sportowych SA.

Kolejnym rezultatem podstawowej pracy latem chorągwi było osiągnięcie 8. miejsca na zawodach strzeleckich drużyn SA z obszaru Okręgu [SA „Ziemia Wschodnia”], które odbyły się 4 października 1942 r. w Królewcu, a w których wzięła udział pięcioosobowa reprezentacja chorągwi, która ze swojego wyniku mogła być dumna pośród innych starych chorągwi⁸¹.

⁷⁷ Kreis- und Ortsgruppenfahnen. Ortsgruppe (der NSDAP) – jednostka organizacyjna NSDAP, wchodząca w skład powiatów NSDAP (Kreise der NSDAP). W polskiej literaturze można spotkać tłumaczenie w postaci „gminy NSDAP”, „grupy miejscowej NSDAP” lub „grupy lokalnej NSDAP”.

⁷⁸ Horst-Wessel-Stadion. Obecnie to Stadion Miejski w Płocku (ul. Sportowa 3), wybudowany w 1926 r.

⁷⁹ Tag der Wehrerziehung der deutschen Jugend.

⁸⁰ Nie są znane szczegóły, jakie były to dokładnie dyscypliny (Wehrkämpfe).

⁸¹ W tym kontekście mowa jest oczywiście o tych chorągwiach SA, które powstały i rozwinęły swoje struktury jeszcze przed 1938 r., a więc przed przyłączeniem Austrii (w tym kontekście do „starych chorągwi” nie zaliczało się nie tylko tych, które powstały na terenie anektowanej Austrii czy zagrabionych ziemiach Czechosłowacji,

Praca letnia, która wybrzmiała wraz z zakończeniem zawodów sportowych SA, do początku grudnia [1942 r.] została uzupełniona zajęciami teoretycznymi, podczas których skupiono się na pracy szkoleniowej z zakresu polityki⁸².

5 i 6 grudnia 1942 r. w Płocku miało miejsce szkolenie weekendowe dla dowódców kompanii, plutonów i drużyn [SA], którzy mieli na nim otrzymać wytyczne, co do pracy na okres zimowy. Wykład kapitana Skowronka, udekorowanego Niemieckim Krzyżem w Złocie⁸³, o działaniach frontowych w Rosji, był szczególnym przeżyciem dla wszystkich uczestników kursu.

Uroczyste zakończenie kursu 6 grudnia 1942 r. stworzyło okazję do przekazania pierwszych pięciu sztandarów dla kompanii SA: 1., 2., 3., 12. i 14./389. przez [SA-]Standartenführera Broschka. Przemarsz kompanii zakończył uroczystość nadania sztandarów.

Praca w okresie zimowym 1941/1942 składała się przede wszystkim z dalszego szkolenia światopoglądowego poszczególnych kompanii SA. Jednostki chorągwi SA jako wytyczne [do szkolenia] miały do dyspozycji poszczególne tematy z „Mein Kampf” Führera. Sprawdzenie tej pracy oświatowej wykazało zasadnicze pogłębienie światopoglądowej postawy poszczególnych esamanów.

Z początkiem kwietnia [1943 r.] nastąpiła zmiana na stanowisku dowodzenia chorągwią, ponieważ [SA-]Sturmführer Wolgast zgłosił się na ochotnika do wojska i został wysłany na front. Jego miejsce zajął [SA-]Sturmführer Guttkuhn, który od razu po przejęciu chorągwi, zarządził na kwiecień, maj i czerwiec intensywne szkolenia strzeleckie, mających przygotować do zawodów strzeleckich organizowanych przez [SA-]Oberscharführera Kühnego 10, 11, 17 i 18 lipca 1943 r. Praktycznie podczas każdego spotkania szkoleniowego strzelano. Wyniki zawodów strzeleckich prezentowały się następująco:

lecz również chorągwi sformowanych w Kłajpedzie już w 1939 r. czy działających na terenie Wolnego Miasta Gdańska, wcielonego 1 września 1939 r. do Rzeszy).

⁸² Dokładnie: politische Schulungsarbeit.

⁸³ Deutsches Kreuz in Gold – niemieckie odznaczenie wojskowe ustanowione 28 września 1941 r. Nadawane było żołnierzom za szczególne akty odwagi na polu bitwy.

Strzelanie drużynowe:

- kierownictwo powiatowe NSDAP [Płock] – 565 punktów
- wydział służbowy policji ochronnej⁸⁴ – 497 punktów
- Wehrmacht – 483 punkty
- gmina NSDAP⁸⁵ – 476 punktów
- Tajna Policja Państwowa⁸⁶ – 428 punktów
- policja ochronna⁸⁷ – 416 punktów
- 21. kompania 101. zmotoryzowanej chorągwi NSKK – 415 punktów
- gmina NSDAP⁸⁸ – 409 punktów
- Wehrmacht – 401 punktów
- drużyna zakładowa więzienia karnego⁸⁹ – 388 punktów
- policja ochronna⁹⁰ – 380 punktów
- policja ochronna⁹¹ – 362 punkty

Wyniki indywidualne:

- starszy sierżant⁹² [Wehrmachtu] Westphal – 175 punktów
- Reck (Gestapo) – 174 punkty
- ppor. Kaulbars – 173 punkty
- Zeller (więzienie karne) – 172 punkty
- starszy sierżant⁹³ policji ochronnej Rohde – 169 punkty
- podoficer Fink (Wehrmacht) – 161 punktów
- towarzysz partyjny⁹⁴ Wiggert – 159 punktów

⁸⁴ Schutzpolizei-Dienstabteilung.

⁸⁵ Nie doprecyzowano, o jaką dokładnie gminę NSDAP (w domyśle: w Płocku) chodzi.

⁸⁶ Geheime Staatspolizei (Gestapo).

⁸⁷ Brak szczegółów.

⁸⁸ Nie doprecyzowano, o jaką dokładnie gminę NSDAP (w domyśle: w Płocku) chodzi.

⁸⁹ Betriebssportgemeinschaft des Strafgefängnisses.

⁹⁰ Brak szczegółów.

⁹¹ Brak szczegółów.

⁹² Oberfeldwebel.

⁹³ Hauptwachtmeister.

⁹⁴ Parteigenosse.

towarzysz partyjny Mozarski – 158 punktów
SS-Oberscharführer Groß (Gestapo) – 157 punktów
Towarzysz partyjny Nischk – 156 punktów
młodszy chorąży⁹⁵ [Wehrmachtu] Winkler – 154 punkty
towarzysz partyjny Wurm (kierownictwo powiatowe) – 154 punkty

Równolegle wraz z ćwiczeniami strzeleckimi przez cały okres wakacji trwały przygotowania do organizowanych przez [SA-]Truppführera Schlesiesa i towarzysza partyjnego Reimanna zawodów sportowych zaplanowanych na 1 i 2 października 1943 r., w których udział miały wziąć wszystkie organizacje partyjne, a także Wehrmacht i Waffen-SS. Dowódca Okręgu SS „Tannenberg”, [SA-]Standartenführer Lange, jak i powiatowy dowódca 202. Podokręgu SA, [SA-]Standartenführer Broschk, byli również obecni [na tych zawodach].

Wyniki:

Dyscyplina⁹⁶ I:

1. miejsce: Tajna Policja Państwowa z wynikiem 140 punktów
2. miejsce: Wehrmacht 3./492. G.A.B.⁹⁷, 1. drużyna z wynikiem 128 punktów
3. miejsce: 3./391. RAD⁹⁸ Słupno z wynikiem 124 punkty

Dyscyplina II:

1. miejsce: szkoła samochodowa Waffen-SS⁹⁹

⁹⁵ Hauptfeldwebel.

⁹⁶ Wehrkampf. Niestety, nie są znane szczegóły, dotyczące poszczególnych dyscyplin, w jakich rywalizowano.

⁹⁷ 492. Grenadier-Ausbildungsbataillon – 492. Batalion Szkoleniowy Grenadierów stacjonujący od końca lipca 1941 r. do stycznia 1945 r. w Płocku. Pierwotnie 492. Zapasowy Batalion Piechoty. We wrześniu 1942 r. wydzielono z niego jednostkę szkoleniową (492. Szkoleniowy Batalion Piechoty), a w listopadzie 1942 r. przemianowano oba bataliony na (odpowiednio) 492. Zapasowy Batalion Grenadierów oraz 492. Batalion Szkoleniowy Grenadierów.

⁹⁸ 3. kompania 391. batalionu (Arbeitsgruppe) Służby Pracy Rzeszy. RAD (Reichsarbeitsdienst) – masowa, nazistowska organizacja przystosowania wojskowego, zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn.

⁹⁹ SS-Kraftfahrerschule. Dokładnie: III Szkoła Samochodowa SS (Waffen-SS). Utworzona w Płocku w listopadzie 1942 r.

2. miejsce: Gestapo

Dyscyplina III:

1. miejsce: wydział służbowy policji ochronnej, 1. drużyna z wynikiem 726 punktów
2. miejsce: szkoła samochodowa Waffen-SS, 3. drużyna z wynikiem 683 punkty
3. miejsce: Wehrmacht 3./492. G.A.B. z wynikiem 681 punktów

Dyscyplina IV:

1. miejsce: Wehrmacht 4./492. G.A.B. z wynikiem 410 punktów
2. miejsce: żandarmeria powiat płocki¹⁰⁰ z wynikiem 407 punktów
3. miejsce: szkoła samochodowa Waffen-SS z wynikiem 392 punktów

Dyscyplina V:

1. miejsce: Wehrmacht 4./492. G.A.B., 2 drużyna z wynikiem 542 punktów
2. miejsce: Wehrmacht 3./492. G.A.B. z wynikiem 538-1 [punktów]
3. miejsce: szkoła samochodowa Waffen-SS z wynikiem 470 punktów

Dyscyplina VI:

1. miejsce: Wehrmacht 3./[492.] G.A.B., 2. drużyna z wynikiem: 5-28-2
2. miejsce: 3./391. RAD¹⁰¹ Słupno z wynikiem 5-36-1
3. miejsce: Wehrmacht 3./492. G.A.B., 1. drużyna z wynikiem 5-44.4.

Krótko przed zawodami sportowymi 20 września 1943 r., w Królewcu odbyła się narada¹⁰² wszystkich dowódców SA z Okręgu SA „Tannenberg”, podczas której nowy szef sztabu SA, Schepmann, w swoim porywającym i przekonującym wystąpieniu nakreślił nowe wytyczne dla funkcjonowania SA. Dziesięciu dowódców SA z chorągwi pod przewodnictwem [SA-]Sturmführera Guttkuhna wzięło udział w tej naradzie.

¹⁰⁰ Gendarmerie Kreis Schröttersburg.

¹⁰¹ 3. kompania 391. batalionu (Arbeitsgruppe) Służby Pracy Rzeszy. RAD (Reichsarbeitsdienst) – masowa, nazistowska organizacja przystosowania wojskowego, zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn.

¹⁰² Dosłownie: Arbeitstagung.

Jesień 1943 r. przyniosła także zmiany w obsadzie stanowisk kierowniczych w kompaniach 1.-4. Po tym, jak [SA-]Sturmführer Marquardt z 2./389. został we wrześniu powołany do wojska oraz [SA-]Obertruppführer Suckau ze względu na chorobę został zwolniony z dowodzenia kompanią, niezbędnym było na nowo obsadzenie kierownictw w tych kompaniach:

- 1./ 389. dowodzi obecnie [SA-]Truppführer Schlesies
- 2./ 389. dowodzi obecnie [SA-]Truppführer Jankowski
- 3./ 389. dowodzi obecnie [SA-]Scharführer Diehl
- 4./ 389. dowodzi obecnie [SA-]Scharführer Rehder.

Źródło:

GStA PK, XX HA, Rep. 240 C 86b, Geschichte der SA-Standarte 389, b.d., k. 27-30.

Wykaz nazw niemieckich i polskich miejscowości wymienionych w dokumencie:

Bodzanów – Petersdorf
Borowiczki – Pukallen
Hów – Ilow
Januszewo – Januschew
Kłusno – Ährenfeld
Maszewo – Schröttersdorf
Płock – Schröttersburg (do 30 V 1941 r.: Plock)
Rogozino – Hornau
Słupno – Mühlental
Ślepkowo Szlacheckie – Meisenfeld
Wyszogród – Hohenburg